



MARIAN VICTOR BUCIU

România lui Matei Călinescu
(Fragment dintr-un studiu)

România lui Matei Călinescu? O țară: imaginară, străină, terra incognita, coruptă, secretomană, fără viitor...

În *Spre România (2000-2002)*. Jurnal inedit, Humanitas, 2016, spațiul avut în vedere este, politic spus, unul regional. Dar comparația nu ajunge la multe țări, primate istoric, pe mai toate fețele evidente. Din nou, de la amănunt, la totalitate. De la inconvenabila mâncare grecească, la propoziția cu bătaie extinsă „Balcania e încă bizantină.” Scufundarea istorică rămâne aici o teză majoră.

Amintirea României persistă în Grecia. Turistul româno-american cumpără o carte cu referințe la Valahia și Moldova iar la Atena se pozează pe strada Bucureștiului (*Odos Voukourestiou*). Fiul M. a căzut, are o fractură, iar soția rămâne cu el în S.U.A., și va putea veni în România la al doilea sejur, în septembrie 2002. Deocamdată, M. Călinescu, spre S.U.A., face un ocol, cu „Vienii” (soții Ion și Ioana Vianu), prin Spania. Țară latină, amintindu-i o propoziție a lui Cioran: „România e o Spanie fără Don Quijote”. Nu este uitată nici *Odiseea*: „Căci ce altceva e Itaca decât locul coincidențelor.” Iar în România, călătorul accidental, aproape turistic, repatriat, descoperă un conglomerat de coincidențe. Este, ca atare, excedat de coincidențele din România, rare în S.U.A., și le consideră un efect al exilului, deplin apropiat și mai

ales asimilat. Întrucât, o spune spre sfârșitul volumului, fiind convins, „exilul e și el un fel de profesiune”, una de care el, unul, nu s-a putut, la propriu, despărți. Cum, la figurat, nu s-a despărțit nici de patrie, dintr-o profundă și obișnuită, deși întristată, nevoie de etnicitate: „Etnic, România mea (imaginară) e o absurditate îndrăgită, la care mă gândesc acum cu o nostalgie a nostalgiei!”

Oriunde se duce, se convinge că patria, România, este o *terra incognita*. Nu doar în spațiu, dar și în timp. „România pare o țară fără viitor: literal și în toate sensurile.” Efect al trecutului apropiat și încă prezent, în chip istoric terifiant. Iată ce spune, urmare a efectului de distanțare critică, drept înțelegere și explicație, așadar o critică ajunsă construită nu prin trăire, dar prin gândire, foarte probabil exagerată pentru cineva care a trăit doar în țară: „E moștenirea fizică și morală a comunismului: mai rea decât orice catastrofă naturală, mai rea decât orice război pierdut.”

Sejurul în România este „un soi de parodie a infernului dantesc”, scris prin caricatură, dramă, trădare. Află despre mulți Iuda vânduți și vânzători la Securitate, „personalități marcante”. Cu care se descoperă în contrast. El a refuzat colaboraționismul în 1972, motivând că era ocupat cu scrisul cărților, deși agentul serviciului secret îl informase cu ostentație spontană că existau deja alții mult mai importanți care-și fac timp și pentru delațiuni. Scriitorul a plecat în exil din pricina neîncrederii omenești (corelativ al credinței dumnezeiești, e citat Andrei Scrima) acaparatoare, fapt care i-a produs o insuportabilă silă. E acum incredințat că „mulți intelectuali distinși, apolitici, <rezistenți prin cultură> cum se spune acum, erau de fapt marionete ale Securității”. Informau cu sau fără angajament semnat. Le contrapune pe Miron Chiraleu, prietenul care s-a sinucis în închisoare. În contrast cu acesta, amintește și de un ins apropiat: „<Eu nu eram prost>, a spus un fost amic, un om foarte distins, și el închis pe nedrept, care s-a dovedit moralmente mai flexibil.” Nu cred să fie vorba despre Alexandru George, care a scris că opoziția deschisă față de comunism în chiar interiorul aceluia regim ar fi fost pură sinucidere, ceva neînțelept, ca să nu spunem – el mi se pare c-a spus-o – prostesc. Plecarea-n exil, da, era alternativa, dacă devenea posibilă. Există cate-

goria celor care, cunoscători, jucau rolul ignorantului, dar totodată și rolul unor făptuitori împotriva lor înșiși: „Alții au tăcut și s-au lăsat manipulați.” Așa s-a produs pactul larg (corupția, mai exact, potrivit exilatului nostalgic întors în patrie) cu regimul, pentru răsplată sau îngăduință. Pașaportul era pe-atunci „aproape fără excepție” urmat de raportări la Securitate. Însă el a exceptat de trei ori, o spune în jurnalul „altfel”, aici se referă doar la anul 1968. Acum este spectatorul care vede, repetitiv, „o parodie malignă – a infernului dantesc întors pe dos. O parodie înspăimântătoare, în sensul literal al cuvântului.” Înțelege de ce A. P., dovedit delator, vorbea, la doi-trei ani după întoarcerea din închisoare, despre *apocastază*. În clar: despre „refacerea lumii în perfecția inițială”, cu interesul „pragmatic”, la modul autohton, de a i se șterge „păcatele”. De recuperat și (re)modelat literar, epic, A. P., un expozițional, pentru epoca istorică, personaj. „Temă pentru un roman al comunismului în România, țară ortodoxă: un delator mistic, dând curs unor înclinații eretice, perorând despre apocastază.”

Nazismul și comunismul, dincolo de asemănări, îi apar astfel, adică altfel: „marea deosebire mi se pare următoarea: naziștii nu negociau cu <dușmanul de rasă>, în timp ce comuniștii erau, cu excepții desigur, dispuși să accepte supunerea totală a <dușmanului de clasă>...”. Dușmănia, trebuie să nuanțez, avea direcții diferite în cele două ideologii. Nu a existat dușman de rasă, dar dușman al rasei. Pedepsele, reținute de M. Călinescu, incinerarea și prostituarea, nu aveau nici ele același regim. Incinerarea nu era, precum prostituarea, negociată, chiar în mai multe feluri. Altfel, din păcate, rămâne de admis faptul că România actuală provine „de pe urma moralității de bordel politic totalitar”. Matei Călinescu poate părea un drastic, dar nu și un încrâncenat. Relativist individualist, moralist elaborat, el poate ajunge-n proximitatea amoralității. Dar trece prin stadiul de spectator, după cel de auditor, „cronicar” memorialist-diarist.

După o relatare a lui Adrian Marino, reține despre Eugen Coșeriu, fost student legionar, că odată venit în România, în 1966, și cerându-i-se să se explice, a râs de trecutul său juvenil, dar nimic mai mult. Râde și Matei Călinescu la fapte, e drept, nu la fel de grave, dar nici benigne. Aici, în jurnalul „inedit”, se trădează că râde-n hohote la malițiozitățile lui Adrian

Marino din dialogul cu Sorin Antohi. (În jurnalul „altfel”, la fel procedeză cu cele din articolele lui Dan Petrescu.) Coșeriu, basarabean, atras poate ideologic de anti-comunism, pare a primi și un început de justificare. Apoi, extremele s-au întâlnit și-n conștiința sa.

Matei Călinescu nu iese din labirintul gândirii istorice și ideologice: „Rămâne enigma: de ce a sedus legionarismul – simplist și stupid ca doctrină politică – atâția oameni inteligenți?” Dincolo de sugestia posibilă că *intelighenția* a refuzat, în variate moduri, comunismul, excluzând și enigma, s-ar putea răspunde ardelenește că niciodată o minte nu e toată bună. Sau, în stil sudic, că unde e minte e și prostie, aceasta obligatorie, spre deosebire de inteligență, dacă idealul nu rămâne la deșteptăciune.

La Cluj descoperă că este sprijinit, dominator, naționalistul anti-maghiarist Gheorghe Funar. La Universitatea unde vine să predea cursuri, intră conjunctural în mentalul tinerilor. Un student, apăsător și nutrit doar de prejudecată, nu poate accepta că Eminescu putea fi antisemit, nici măcar conjunctural, într-un anumit spirit contextual. Studenții îi apar tăcuți și plictisiți. Unul dintre ei scrie un eseu programatic amfibologic, (anti)semit, despre Mihail Sebastian, explicând că vrea să gândească în logica terțului dat. „Mici teribilisme”, constată profesorul. Aș adăuga: sunt anticipate, poate, urmele lui Basarab Nicolescu (declarat dubios în jurnalul „altfel”). Dar, pe de altă parte, n-a denunțat într-o carte Marta Petreu antisemitismul lui Sebastian? Tinerii, de regulă, tac din ignoranță, ei nu-și cunosc țara, istoria ei. Însă faptul nu e propriu tineresc, întrucât „în România nu se poate afla nimic despre România”. Țară secretă, țară a *secretomanie*?

La o conferință despre Cioran, pe un text al său tradus din engleză, constată cum cenzura a marcat traducerea. Ocazie cu care află că o statuie neartistică a lui Cioran a fost decapitată la Rășinari. E tentat să vadă aici un gest legionar, dar să admită și că există „un anumit estetism natural, înnăscut, mioritic”. Aplicat de cine? De un elev de 17 ani.

Studenții filologi de la Cluj sunt, constată profesorul, niște anticomuniști neinteresati de istoria comunistă, de mărturiile celor închiși atunci. Doar unul spune că citește și se simte, el, vinovat, de ce-au

pățit victimele. Și că îl preferă pe intelectualul, cultul C. Z. Codreanu, țaranului, incultului N. Ceaușescu. Trăiesc toți sub foștii securiști îmbogățiți, care țin țara săracă prin „sloganuri naționaliste”. Alternativa nu-l încântă pe vizitatorul în țara natală. El citește pe clădirea fostului, în comunism, Liceu *Zoia Kosmodemianskaia*, cuvântul bine decolat FUCK, semn pentru „triumful părții celei mai vulgare a americanismului, și el cu rădăcini în puritanism, un puritanism mai adevărat (cât de adevărat?)”

Contraste și lipsă de alternativă, s-ar spune pe scurt. Nu există un catalog al cărților apărute-n România, o țară a „vanității universale”, potrivit unei opinii preluată de la Martha Bibescu. Conclude că pentru a fi român totul trebuie să pară putere. Ce vor spune naționaliștii idealiști despre faptul că și vinurile românești i se par „modeste”?

România este țara în care Matei Călinescu mărturisește (*Un altfel de jurnal. Ieșirea din timp*, Humanitas, 2016) că a vrut, dar n-a mai putut să revină, pentru că se înstrăinase de ea. E țara nașterii, a trecutului cel mai îndepărtat, părăsită fizic, locuită mental. Natală și mentală. Fără ludicul dintr-o expresie a Ninei Cassian: țara ei „natală și mortală”. E, apoi, și țara sentimentală. *Țara îndepărtată*, cu expresia lui Sorin Titel din titlul unui roman al ciclului Banatului, a copilăriei, adolescenței, tinereții. Ea conține realitatea violentă, lent transformată în irealitate. După calcul: „mai bine de o treime din viața conștientă am trăit-o în varianta comunismului stalinist și neostalinist din România, o treime îndepărtată, ireală, de necrezut (s. M. C.) dar, în același timp, obsedantă”.

Se-ntoarce într-o Românie postcomunistă devastată moral și material, mutilată, dar supraviețuitoare într-un fel uimitor. „În condițiile de corupție generalizată din România e un miracol că viața merge înainte, fie și șchiopătând...”. Aproape un cadavru viu. Trăiește o incredibilă viață moartă. Dar adoptă un tip de adaptare la o boală lungă. „Până la urmă, corupția – de la macro la micro – e cea care asigură echilibrul precar al acestei societăți sălbatice și bolnave de o boală urâtă, de o boală care amenință să se prelungească indefinit, din ce în ce mai nevedecabilă. Dezgust, mare dezgust.” Timp fizic scurs: o treime din viață. Timp moral înghețat: a plecat cu greață, a regăsit

dezgustul. E-n România o boală mai gravă decât a sa (să ținem cont și de timpul personal când face nota-n jurnal) și decât oricare boală omenească. O boală ciudată, proprie doar istoriei.

Din trecutul apropiat și deopotrivă din prezent, înțelege, cu o nuanțare sentimentală, amară, cu tentă conceptuală, că „postcomunismul era, în același timp, și un neocomunism”. În România aceasta „eliberată” (atribut serios recurent la afinul său Alexandru George), liberă, stăpână, este „corupția ca instituție supremă, cu regulile ei nescrise, dar constrângătoare”.

Cum e țara sunt și locuitorii ei, și ei străini de cel înstrăinat prin exil. Nu e, cu o expresie notată-n alt loc, pe aceeași lungime de undă cu ai săi, mai mult sau mai puțin apropiați. Află prin „S. M.” că un fragment de jurnal al său, publicat în România literară, a „șocat”, cum spune acela, a produs „reații paranoide”, cum însemnează M. Călinescu. Paginile de jurnal apărute în *Lettre internationale* „plac” soției, evident cu o altă percepție decât un trăitor în România (post) comunistă. Românul înstrăinat regăsește-n România „intensitatea urii dintre oameni și explozia resentimentelor, pe care am comparat-o cu erupția unui vulcan de noroi”.

Înstrăinat de România și de românii din ea (cu puține excepții printre apropiați), nu și de limba maternă, a scris cartea despre fiu în română. E „limba în care dialoghez cu mine însumi”. Dar a avut totodată un jurnal cu „citate” în engleză. Limba română este ca Itaca pentru Ulise. Întâi ea, apoi el există în postura imposibilității de a părăsi. O imposibilă părăsire, o continuă întoarcere, de fapt un continuu prezent: iată ce este limba în care s-a născut și-a existat prima treime din viață. Din viața variată pe care o caută printr-o memorie imaginativă.

